

JAROSŁAW STULCZEWSKI*

Działalność Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Przatowie (1954–1961)

STRESZCZENIE | Gromadzka Rada Narodowa w Przatowie została utworzona w wyniku reformy administracyjnej w 1954 r. W jej skład weszły obszary wsi: Dziadkowice, Mostki, Piaski, Przatów i Remiszew. Gromadzka Rada Narodowa swoje uchwały realizowała za pośrednictwem prezydium, które było kolegialnym organem wykonawczym i zarządzającym rady narodowej. Zakres kompetencji władz gromady obejmował m.in. uchwalanie rocznego budżetu gromady, zatwierdzanie i odwoływanie sołtysów, organizację skupu żywca, zboża, ziemniaków, mleka oraz zbieranie podatków, sprawy związane z organizacją prac polowych, budową dróg i szkolnictwem. Przewodniczącym Prezydium GRN w Przatowie przez cały okres jej istnienia był Mieczysław Bryl. Gromada została zlikwidowana 31 grudnia 1961 r.

SŁOWA KLUCZOWE | Przatów, gromada, rady narodowe

The activity of the Presidium of the District People's Council in Przatów (1954–1961)

SUMMARY | The Community People's Council in Przatów was formed in consequence of the administrative reform carried out in 1954. The community, introduced as the smallest unit of administrative division, comprised the villages of Dziadkowice, Mostki, Piaski, Przatów and Remiszew. The Council implemented its resolutions through the presidium, which was a collegial executive and managing body. The competences of the district authority included the passing of annual district budget, approving and recalling village leaders, organizing the purchase of livestock and

* Jarosław Stulczewski, dr, archiwista, regionalista oraz działacz społeczno-kulturalny, prezes Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli, 98-220 Zduńska Wola, ul. Mickiewicza 4, e-mail: jaroslaw.stulczewski@o2.pl, <https://orcid.org/0000-0002-8355-3975>

agricultural produce, collecting of taxes, matters connected with organization of field work, construction of roads and education. All through the time of the existence of the District People's Council in Przatów, Mieczysław Bryl was the chairman of its Presidium. The community was abolished on 31 December 1961.

KEYWORDS | Przatów, district (gromada), people's councils

Głównym celem artykułu jest próba omówienia działalności i funkcjonowania Gromadzkiej Rady Narodowej (dalej: GRN) w Przatowie, działającej w latach 1954-1961 jako najniższe ogniwo administracji państwowej, łączące po kilka wsi. W granicach dzisiejszej gminy Szadek do chwili jej utworzenia z dniem 1 stycznia 1973 r. działało sześć gromad: w Górnej Woli, Krokocicach, Prusinowicach, Przatowie, Sikucinie i Wielkiej Wsi. Główną bazę źródłową do artykułu stanowi zespół archiwalny *Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Przatowie*, przechowywany w Archiwum Państwowym w Łodzi Oddział w Sieradzu. Zachował się on w szczątkowej, fragmentarycznej ilości (0,25 mb), gdyż w zespole odnaleźć możemy jedynie niepełne protokoły sesji i protokoły posiedzeń prezydium oraz budżet gromady i rejestr wymiarowy podatku gruntowego¹. To znacząco utrudnia szczegółowe omówienie wszystkich aspektów funkcjonowania wspomnianej powyżej rady narodowej. Mało pomocne są w tym zakresie także materiały wytworzone przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (dalej: PRN) w Łasku. W poprzednich tomach została zaprezentowana działalność Prezydium GRN w Prusinowicach, Sikucinie i Górnej Woli².

GRN była w Polsce Ludowej najniższym organem władzy państwowej na terenach wiejskich, działającym na podstawie ustawy z dnia 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych³. Celem ustawodawcy było „włączenie coraz szerszych mas pracujących do udziału w rządzeniu państwem, rozwijaniu ich twórczej inicjatywy i aktywności dla pomnażania dobrobytu i kultury wsi”. Na mocy tej

1 Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu (dalej: APŁOS), Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Przatowie, sygn. 636/1-35.

2 Zob. J. Stulczewski, „Działalność Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Prusinowicach (1954–1961)”, *„Biuletyn Szadkowski”* 2019, t. 19, s. 93–106; Tenże, „Działalność Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sikucinie (1954–1958)”, *„Biuletyn Szadkowski”* 2020, t. 20, s. 131–144; Tenże, „Działalność Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Górnej Woli (1954–1957)”, *„Biuletyn Szadkowski”* 2022, t. 22, s. 157–170.

3 Dz. U. 1954, nr 43, poz. 191.

ustawy dotychczasowe działania gminnych rad narodowych i ich organów przejęły gromadzkie rady narodowe. Zakres ich kompetencji w późniejszych latach wyznaczały także ustawa z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych⁴ oraz ustawa z dnia 28 czerwca 1963 r. o zmianie ustawy o radach narodowych⁵.

Pozycja ustrojowa rad narodowych w Polsce, przejęta z modelu radzieckiego, kwalifikowała je jako organy reprezentujące władzę państwową. Stworzono strukturę hierarchicznie podporządkowanych organów przedstawicielskich państwa (Sejm oraz wojewódzkie, powiatowe i gromadzkie rady narodowe). Rada narodowa wyłoniona w drodze wyborów miała z jednej strony reprezentować interesy społeczności lokalnej, a z drugiej pełnić funkcje terenowego organu władzy państwowej reprezentującego interesy państwa jako całości. Ci sami radni mieli być jednocześnie rzecznikami swych wyborców i władzy zwierzchniej. W terenie nie istniał zatem rozdział centralnej władzy państwowej i lokalnej – samorządowej. Obie te funkcje pełnić miała jedna i ta sama instytucja⁶.

GRN jako terenowy organ władzy i administracji państwowej początkowo miała bardzo wąskie kompetencje. Zajmowała się głównie wykonywaniem zarządzeń władz powiatowych w zakresie działalności gospodarczej, rozwoju produkcji rolnej, zaspokajaniem potrzeb socjalnych i kulturalnych mieszkańców oraz realizowaniem obowiązków względem państwa. Uchwalała także budżet, zarządzała mieniem gromadzkim, prowadziła sprawy meldunkowe i inne sprawy administracyjne. Budżet gromadzki powiązany był z budżetem powiatowym.

Gromadę Przatów z siedzibą GRN w Przatowie utworzono – jako jedną z 8789 gromad na obszarze Polski – w powiecie łaskim, na mocy uchwały nr 31/54 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 4 października 1954 r. w sprawie podziału na nowe gromady powiatu łaskiego⁷. W skład jednostki weszły wsie Dziadkowice, Mostki i Przatów z gminy Bałucz oraz wsie Remiszew i Piaski z gminy Szadek. Gromadzka rada narodowa liczyła

4 Dz. U. 1958, nr 5, poz. 16.

5 Dz. U. 1963, nr 28, poz. 164.

6 J. Drygalski, J. Kwaśniewski, *(Nie)realny socjalizm*, Warszawa 1992, s. 185.

7 Uchwała Nr 38/54 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 4 października 1954 r. w sprawie podziału na nowe gromady powiatu łaskiego; w ramach Zarządzenia Nr Or. V-167/1/54 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 22 listopada 1954 r. w sprawie ogłoszenia uchwał Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 4 października 1954 r., dotyczących reformy podziału administracyjnego wsi. Zob. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 1 grudnia 1954 r., nr II, poz. 39.

13 członków, od 1958 r. 15 członków⁸. Radnych wybierała w okręgach wyborczych ludność gromady na trzyletnią kadencję.

5 grudnia 1954 r. odbyły się wybory do gromadzkich rad narodowych. W skład GRN w Przatowie zostali wybrani: Franciszek Balcerzak, Stefan Będkowski, Józef Biesiada, Franciszek Błaszczyk, Mieczysław Bryl, Władysław Ciesielski, Aniela Depczyńska, Antoni Kozioł, Franciszek Michalak, Marian Nykiel, Maria Palińska, Władysław Tomaszewski i Teresa Witczak⁹.

Pierwsza inauguracyjna sesja GRN została zwołana 21 grudnia 1954 r. w budynku Szkoły Podstawowej w Przatowie. Otwarcia sesji dokonał przedstawiciel Prezydium PRN w Łasku Edward Kubiak. Na przewodniczącego i sekretarza zebrania jednogłośnie wybrano Władysława Ciesielskiego i Teresę Witczak. Radni złożyli ślubowanie. Następnie referat na temat zadań Gromadzkiej Rady Narodowej w realizacji programu Frontu Narodowego wygłosił przedstawiciel Prezydium PRN. W dyskusji głos zabrał Antoni Kozioł, mówiąc o potrzebie naprawy drogi Piaski–Przatów. O konieczności remontu drogi koło szkoły w Przatowie wypowiedział się Franciszek Michalak. W tok dyskusji włączyli się ponadto: Mieczysław Bryl, Jan Sobczak i Stefan Będkowski¹⁰.

Realizacją uchwał GRN zajmowało się prezydium – kolegialny organ wykonawczy i zarządzający rady narodowej. Prezydium wybierano spośród radnych w głosowaniu tajnym. W latach 1954–1958 Prezydium GRN w Przatowie było pięcioosobowe: przewodniczący, zastępca przewodniczącego, sekretarz i dwóch członków. Po lutowych wyborach w 1958 r. zmniejszono skład prezydium do trzech osób: przewodniczącego i dwóch członków¹¹.

W skład prezydium mogły wchodzić osoby spoza rady. Wybór przewodniczącego rady podlegał zatwierdzeniu przez prezydium rady stopnia wyższego. Do zadań prezydium rady narodowej należało przygotowanie i zwoływanie sesji rady, uchwalanie planu gospodarczego i budżetu oraz rozpatrywanie okresowych sprawozdań z ich wykonania. Prezydium mogło podejmować uchwały

8 Uchwała Nr L/296/54 Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Łasku z dnia 1 października 1954 r. w sprawie ustalenia liczby członków gromadzkich rad narodowych. Zob. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 9 października 1954 r., nr 9, poz. 36.

9 Ogłoszenie Okręgowej Komisji Wyborczej w Łasku dla wyborów do gromadzkich rad narodowych z dnia 7 grudnia 1954 r. Zob. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 28 grudnia 1954 r., nr 12, poz. 55.

¹⁰ APŁOS, sygn. 636/8, k. b. pag.

¹¹ Tamże, sygn. 636/11, k. b. pag.

w obecności co najmniej połowy swego składu. Prezydium było podporządkowane: własnej radzie oraz Prezydium PRN w Łasku.

Na pierwszej sesji GRN dokonano wyboru prezydium. Kandydatami na członków Prezydium GRN byli: Mieczysław Bryl, Stefan Będkowski, Marian Nykiel i Antoni Kozioł. Wszyscy wymienieni weszli w skład prezydium, które ukonstytuowało się następująco: M. Bryl – przewodniczący, S. Będkowski – zastępca przewodniczącego, M. Nykiel – sekretarz, A. Kozioł – członek¹². Wyłoniono również przewodniczących i członków poszczególnych komisji gromadzkich (tab. 1)¹³.

Tablica 1. Skład stałych Komisji GRN w Przatowie w 1958 r.

Lp.	Nazwisko i imię	Radny	Funkcja
Komisja Rolna			
1.	Ciesielski Władysław	tak	przewodniczący
2.	Tomaszewski Władysław	tak	członek
3.	Manias Jan	nie	członek
4.	Krupa Władysław	nie	członek
5.	Nastarowicz Michał	nie	członek
Komisja Finansów i Budżetu			
1.	Balcerzak Franciszek	tak	przewodniczący
2.	Witczak Teresa	tak	członek
3.	Rutkowski Józef	nie	członek
4.	Luziński Adam	nie	członek
5.	Ciesielski Stefan	nie	członek
Komisja Oświaty, Kultury i Zdrowia			
1.	Dępczyńska Aniela	tak	przewodniczący
2.	Palińska Maria	tak	członek
3.	Sagan Stanisław	nie	członek
4.	Perek Mieczysław	nie	członek
5.	Daszewska Zofia	nie	członek
Komisja Dróg i Urzędzeń Osiedli			
1.	Michalak Franciszek	tak	przewodniczący
2.	Biesiada Józef	tak	członek
3.	Błaszczyk Franciszek	tak	członek
4.	Paliński Józef	nie	członek
5.	Wawszczak Tadeusz	nie	członek

Źródło: APŁOS, Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Przatowie, sygn. 636/8, k. b. pag.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, sygn. 547/I, k. b. pag.

Wybrany na przewodniczącego Prezydium GRN w Przatowie Mieczysław Bryl urodził się 18 lutego 1922 r. w Przatowie jako syn Ignacego i Apoloni z Kosińskich. Ukończył w 1936 r. sześć oddziałów 3-klasowej Szkoły Powszechnej w rodzinnym Przatowie. W styczniu 1942 r. wraz z rodzicami został wysiedlony przez Niemców z własnego gospodarstwa. W Łodzi, w trakcie wywózki na roboty przymusowe w głąb III Rzeszy został zabity jego ojciec. Razem z matką i siostrą trafił do gospodarstwa niemieckiego w Großenkneten (pow. Oldenburg), gdzie zatrudniony był w charakterze robotnika rolnego. Od kwietnia do września 1945 r. przebywał w obozie przesiedleńczym. 11 sierpnia 1945 r. zawarł związek małżeński z Janiną Fatygą w Steyerberg (pow. Weser). Powrócił na gospodarstwo w Przatowie. Zaangażował się w życie społeczne i gospodarcze wsi. Został sekretarzem Związku Samopomocy Chłopskiej (1948–1954), a następnie wybrano go na sołtysa Przatowa (1953–1954). W październiku 1954 r. został członkiem PZPR¹⁴.

Sekretarzem wybrano Mariana Nykiela urodzonego 28 marca 1925 r. w Przatowie, syna Andrzeja i Józefy z Cichoszów. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej miejscowości. W 1940 r. został wraz z rodzicami wysiedlony przez władze niemieckie. Przez 6 miesięcy pracował wraz z ojcem w folwarku w Bałuczu, a następnie ukrywał się przed wywózką na roboty przymusowe w głąb Rzeszy. W 1942 r. został złapany i wysłany do Poznania, skąd po okresie 3 miesięcy trafił na gospodarstwo rolne w okolicach Piły, gdzie pracował do zakończenia okupacji niemieckiej. W 1945 r. wrócił do Przatowa. W sierpniu 1946 r. został powołany do czynnej służby wojskowej do 8 Oddziału Wojsk Ochrony Pogranicza w Przemyślu. Po ukończeniu szkoły podoficerskiej awansowano go do stopnia kaprala. Był skierowany do walk z oddziałami UPA. We wrześniu 1948 r. został przeniesiony do rezerwy, powrócił w rodzinne strony, pracując początkowo na roli. 15 listopada 1950 r. otrzymał pracę w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Bałuczu, jako kierownik resztówki Karszew. W 1950 r. wstąpił do PZPR (II sekretarz POP w Karszewie). Od 25 czerwca 1952 r. do 12 maja 1953 r. pracował jako referent GS „Sch” w Bałuczu, będąc jednocześnie przewodniczącym związków zawodowych przy spółdzielni. Od maja 1953 r. do momentu rozwiązania Gminnej Rady Narodowej w Bałuczu był jej sekretarzem¹⁵.

¹⁴ Archiwum Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi (dalej: AŁUW), Akta osobowe Mieczysława Bryla, sygn. 248/145, k. b. pag.

¹⁵ AŁUW, Akta osobowe Mariana Nykiela, sygn. 248/1171, k. b. pag.

Do zadań przewodniczącego należało: przygotowywanie porządku dziennego oraz materiałów na sesję GRN i posiedzenia prezydium, załatwianie spraw gospodarczych prezydium i gromady, sprawy rolnictwa i leśnictwa, organizowanie spółdzielni produkcyjnych, nadzór nad wykonywaniem obowiązkowych dostaw, przyjmowanie i załatwianie skarg i zażaleń, ściąganie grzywien karno-administracyjnych, nadzór nad wykonywaniem uchwał rady gromadzkiej i prezydium oraz innych spraw i zarządzeń wynikających z urzędu. Z kolei do kompetencji sekretarza należało: rejestracja pism (prowadzenie dziennika podawczego), sprawy ogólnoadministracyjne, sprawy finansowe (księgowość, opracowywanie budżetu gromady), sprawy karno-administracyjne, zabezpieczenie przeciwpożarowe, pisanie protokołów sesji rady i posiedzeń prezydium, techniczne przygotowanie do posiedzeń i sesji, pomoc w organizowaniu pracy komisji radzieckich, ogólny nadzór nad pracą kancelaryjną prezydium (prawidłowe i terminowe załatwianie spraw).

Prezydium GRN w Przatowie, oprócz pracujących na etacie przewodniczącego i sekretarza, zatrudniało jeszcze 3 pracowników – referenta skupu (Adam Luziński), inkasenta¹⁶ (Józef Biesiada) oraz sprzątaczkę. Zadania urzędnika stanu cywilnego oraz jego zastępcy wypełniali: przewodniczący gromady (Mieczysław Bryl) i sekretarz gromadzki (Marian Nykiel). Z dniem 1 sierpnia 1955 r. zaangażowano do pracy na stanowisko bibliotekarki przy Prezydium GRN Zofię Banachowską z Bałucza (z uposażeniem miesięcznym 250 zł)¹⁷. Dwa lata później udało się uruchomić Gromadzką Bibliotekę Publiczną w Przatowie, a jej kierowniczką została Halina Bzdurska¹⁸.

Podczas sesji 19 stycznia 1955 r. wyłoniono pełnomocników wiejskich, którymi zostali: Wiesław Bralczyk – Dziadkowice, Teodor Kokociński – Przatów (od 1 stycznia 1957 r. Józef Krupa), Władysław Krupa – Przybyłów i Ulejów, Józef Bryl – Remiszew, Stefan Tyszkowski – Mostki, Adam Grzelak – Piaski. Z kolei 25 lutego tego samego roku powiększono skład osobowy Prezydium GRN, dokooptowując w jej skład jako członka Józefa Biesiadę¹⁹.

¹⁶ Inkasent odpowiedzialny był w gromadzie za: inkaso podatku gruntowego, składki na obowiązkowe ubezpieczenia PZU, należności z Państwowego Funduszu Ziemi i inne należności finansowe.

¹⁷ APŁOS, sygn. 636/15, k. b. pag.

¹⁸ J. Stulczewski, *Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Szadku 1949–2019*, Szadek 2019, s. 89.

¹⁹ APŁOS, sygn. 636/8, k. b. pag.; 636/9, k. b. pag.

Urząd pełnomocnika gromadzkiej rady narodowej w latach 1954–1958 zastąpił zniesioną funkcję sołtysa – reprezentanta samorządu wiejskiego. Miało to poniekąd związek z organizowaniem spółdzielni produkcyjnych. Urząd ten – według powszechnej opinii – nie był potrzebny, a nawet mógłby stanowić przeszkodę w realizacji polityki władz państwowych na wsi. Zadaniem pełnomocnika było organizowanie czynów społecznych, zwoływanie zebrań wiejskich czy wystawianie świadectw pochodzenia zwierząt. Uczestniczył też w odprawach w biurze gromadzkim. Pełnomocnik wiejski miał czuwać nad zapewnieniem stałej łączności między wsią a gromadzką radą narodową i jej prezydium. Jego wybór podlegał zatwierdzeniu przez gromadzką radę narodową. GRN lub Prezydium PRN mogły odwołać pełnomocnika, który nie wywiązywał się ze swych obowiązków lub dopuścił się przestępstwa. Pełnomocnik miał działać w myśl wskazań gromadzkiej rady narodowej, czuwać nad wykonywaniem przez mieszkańców wsi obowiązków wynikających z przepisów prawa oraz uchwał GRN i jej prezydium oraz prezentować postulaty wsi wobec prezydium gromadzkiej rady narodowej.

Wprowadzona siłą instytucja pełnomocników jednak nie sprawdziła się i nigdy nie została przez wieś zaakceptowana. Pełnomocnicy nie byli przez nich wybierani i nie reprezentowali wsi. Byli po prostu przedstawicielami władzy egzekwującymi spełnianie przez obywateli obowiązków wobec państwa. Warto pamiętać, że w latach 1954–1958 zebrania wiejskie nie mogły uchylać żadnych uchwał, a jedynie zgłaszać postulaty²⁰.

Najczęściej obrady sesji gromadzkich dotyczyły pomocy sąsiedzkiej w okresie akcji wiosenno-siewnej, żniwno-omłotowej i jesienno-siewnej, konserwacji i budowy dróg i mostów gromadzkich, utrzymania należytego porządku sanitarnego, rozdziału kredytów na nawozy sztuczne, podniesienia hodowli bydła (zwłaszcza jałowości krów), remontów szkół w Przatowie i Remiszewie, zabezpieczenia wykonywania obowiązkowych dostaw.

Chłopi wykonywali obowiązkowe dostawy: zboża, ziemniaków, żywności i mleka. Przebieg obowiązkowych dostaw zboża we wsiach do 25 września 1955 r. przedstawiał się następująco²¹:

- wieś Mostki wykonała roczny plan w 97% zajmując 1 miejsce,
- wieś Dziadkowice wykonała roczny plan w 88% zajmując 2 miejsce,
- wieś Remiszew wykonała roczny plan w 86% zajmując 3 miejsce,

20 M. Gończar, *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 37.

21 APŁOS, sygn. 636/8, k. b. pag.

- wieś Przatów wykonała roczny plan w 84% zajmując 4 miejsce,
- wieś Wola Przatowska wykonała roczny plan w 70% zajmując 5 miejsce.

Znacznie gorzej prezentowały się wyniki w zakresie dostaw żywca (57%) i mleka (47%) w gromadzie Przatów. Aby skutecznie zwalczać choroby roślin, walczyć ze szkodnikami (np. stonką ziemniaczaną²²) i tępic chwasty w lutym 1955 r. Prezydium GRN w Przatowie ustanowiło przodowników ochrony roślin, którymi zostali: we wsi Dziadkowice – Józef Depczyński, w Mostkach – Władysław Ciupa, w Przatowie – Franciszek Błaszczyk, w Remiszewie – Franciszek Kolenda, w Woli Przatowskiej – Mieczysław Nowak²³.

Przodowników ochrony roślin powoływano zazwyczaj w każdej wsi. Ich uprawnienia regulowała ustawa z 1956 r. o ochronie roślin uprawnych przed chorobami, szkodnikami i chwastami oraz uchwała nr 20/59 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z 5 stycznia 1959 r. w sprawie ochrony roślin uprawnych²⁴. Do ich najważniejszych obowiązków należało, m.in. organizowanie walki ze szkodnikami i chorobami roślin, podawanie do wiadomości mieszkańców wsi terminów wyznaczonych lustracji na określonych uprawach, prowadzenie obserwacji nad występowaniem chorób i szkodników oraz zgłaszanie i wykrycia do wydziału rolnictwa i leśnictwa PRN, organizowanie wiejskich punktów zaprawiania nasion, organizowanie zespołowych zabiegów ochrony roślin oraz zgłaszanie do biura Prezydium GRN osób uchylających się od wykonywania obowiązków w zakresie zwalczania chorób i szkodników roślin uprawnych.

W pierwszym roku funkcjonowania gromady Przatów zorganizowano Zespół Łąkarski (66 członków), zrzeszenie plantatorów uprawy kukurydzy (53 członków), wykonano remont drogi na odcinku Dziadkowice–Mostki (1,9 km) oraz Piaski–Przatów (150 m) i Piaski–Remiszew (500 m), a także zasadzono 11 ha lasu²⁵.

Na terenie gromady Przatów mimo kilkukrotnych prób i nacisku władz, nie powstała żadna spółdzielnia produkcyjna, choć projektowano jej

22 Stonka ziemniaczana w latach 50. XX w. była traktowana jako główny powód niedoborów na rynku żywności. Występujące wówczas letnie plagi stonki („pasiastego dywersanta”). W 1953 r. władze komunistyczne w Polsce podjęły uchwałę w sprawie walki społeczeństwa ze stonką ziemniaczaną.

23 Tamże, sygn. 636/15, k. b. pag.

24 Dz. U. 1956, nr 55, poz. 253.

25 APŁOS, sygn. 636/8, k. b. pag.

utworzenie w Dziadkowicach²⁶. Działała za to tuczarnia w Przatowie oraz cegielnia w Mostkach. Borykano się z kwestią braku elektryfikacji miejscowości na terenie gromady. Szkoły podstawowe istniały w Przatowie i Remiszewie.

Za stan bezpieczeństwa mieszkańców gromady był odpowiedzialny Posterunek MO w Bałuczu. Notowano na tym terenie zazwyczaj drobne przestępstwa i nadużycia, do których należały m.in. częste kradzieże paszy w tuczarni w Przatowie. Nadużycia w postaci kradzieży cegły, zdarzały się w cegielni w Mostkach²⁷.

W kwestii zabezpieczenia przeciwpożarowego na terenie gromady istniała tylko jedna jednostka OSP w Przatowie, która prowadziła cyklicznie kontrole zagród w zakresie przestrzegania przepisów przeciwpożarowych. Ważną sprawą w przedmiocie obrad radnych była budowa nowej remizy dla miejscowej jednostki.

Funkcję I sekretarza POP PZPR w gromadzie Przatów pełnił początkowo Jan Sobczak, następnie Józef Jakubowiak²⁸. W marcu 1957 r. dokonano wyboru składu kolegium gromadzkiego do spraw karno-administracyjnych. W jego skład weszli: Mieczysław Bryl (przewodniczący), Marian Nykiel (zastępca przewodniczącego), Stefan Będkowski (członek), Franciszek Błaszczyk (członek), Józef Biesiada (członek), Antoni Kozioł (członek)²⁹.

2 lutego 1958 r. po raz drugi odbyły się wybory do rad narodowych. Gromada w Przatowie została podzielona na dwa okręgi wyborcze. Wybrano 15 nowych radnych. Z okręgu wyborczego nr 1 radnymi zostali: Ignacy Bilski, Mieczysław Bryl, Michał Cichosz, Adam Kazimierczak, Adam Kozioł, Władysław Krupa, Antoni Lichy, Franciszek Michalak, Marian Nykiel, Władysław Tomaszewski. Z okręgu nr 2 do rady weszli: Wiesław Bralczyk, Władysław Ciesielski, Tomasz Ciupa, Aniela Depczyńska i Antoni Nowicki³⁰.

Pierwsza sesja nowej rady odbyła się 17 lutego 1958 r. w lokalu Szkoły Podstawowej w Przatowie. Spotkanie otworzył dotychczasowy przewodniczący Prezydium GRN Mieczysław Bryl, a obradom przewodniczył Władysław Ciesielski. Po ślubowaniu radnych dokonano wyboru nowego

²⁶ Tamże, sygn. 636/9, k. b. pag.

²⁷ Tamże, sygn. 636/10, k. b. pag.

²⁸ Tamże, sygn. 636/8, k. b. pag.; sygn. 636/9, k. b. pag.

²⁹ Tamże, sygn. 636/10, k. b. pag.

³⁰ Ogłoszenie Okręgowej Komisji Wyborczej w Łasku dla wyborów do gromadzkich rad narodowych z dnia 2 lutego 1958 r. Zob. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 15 kwietnia 1958 r., nr 2, poz. 6.

przewodniczącego i dwóch członków. Przewodniczącym GRN został ponownie Mieczysław Bryl, a członkami wybrano Władysława Ciesielskiego i Adama Koziola. Przewodniczącymi stałych komisji gromadzkich zostali: finansowo-budżetowej – Władysław Krupa, rolnictwa i zaopatrzenia ludności – Adam Kazimierzczak, kultury i spraw socjalnych – Aniela Depczyńska, mienia gromadzkiego – Franciszek Michalak³¹.

W kwietniu 1958 r. odbyły się wybory na sołtysów miejscowości wchodzących w skład gromady. Zniesiony dotychczas urząd sołtysa został przywrócony na mocy ustawy z 1958 r.³², w świetle której zebranie wiejskie zwołane przez przedstawiciela gromadzkiej rady narodowej wybierało sołtysa na okres trzech lat spośród osób uprawnionych do udziału w zebraniu wiejskim. Zadaniem sołtysa było zapewnienie stałej łączności między wsią a gromadzką radą narodową i jej prezydium. Wybór sołtysa podlegał zatwierdzeniu przez gromadzką radę narodową. GRN lub Prezydium PRN mogły odwołać sołtysa, który nie wywiązał się ze swych obowiązków lub dopuścił się przestępstwa. Sołtys miał działać w myśl wskazań gromadzkiej rady narodowej, czuwać nad wykonywaniem przez mieszkańców wsi obowiązków wynikających z przepisów prawa oraz uchwał GRN i jej prezydium oraz prezentować postulaty wsi wobec prezydium gromadzkiej rady narodowej. Sołtysi brali udział w okresowych naradach sołtysów, zwoływanych przez prezydium GRN.

Sołtysami miejscowości wchodzących w skład gromady Przatów w roku 1958 zostali: w Dziadkowicach – Wiesław Bralczyk, w Mostkach – Stefan Tyszowski, w Piaskach – Adam Grzelak, w Przatowie – Józef Krupa, w Remiszewie – Józef Bryl³³.

Prezydium GRN w sierpniu 1958 r. dokonało parcelacji gruntów i budynków po majątku ziemskim w Dziadkowicach. Stanisławowi Kowalczykowi przydzielono spichlerz, Wawrzyńcowi Rybakowi przyznano szopę, a Stefanowi Binderowi, Walentemu Kowalczykowi, Genowefie Pawlikowskiej, Helenie Pawlikowskiej i Walerii Pawlikowskiej rozdysponowano dużą stodołę³⁴.

Już w 1959 r. władze wojewódzkie nosiły się z zamiarem likwidacji gromady i włączenia jej terenu do gromady Bałucz³⁵. Mimo tego ostała się ona

31 APŁOS, sygn. 636/11, k. b. pag.

32 Dz. U. 1958, nr 5, poz. 16.

33 APŁOS, sygn. 636/11, k. b. pag.

34 Tamże, sygn. 636/18, k. b. pag.

35 Tamże, sygn. 636/12, k. b. pag.

do kolejnych wyborów. 16 kwietnia 1961 r. odbyły się po raz trzeci wybory do gromadzkich rad narodowych. Radnymi gromady Przatów z okręgu wyborczego nr 1 zostali: Ignacy Bilski, Mieczysław Bryl, Kazimierz Bzdurski, Stanisław Depczyński, Stanisław Frasiak, Józef Jakubowiak, Władysław Krupa, Zofia Ludwisiak, Adam Luzziński i Michał Nastarowicz. W okręgu wyborczym nr 2 wybrani zostali: Tadeusz Bednarski, Aniela Depczyńska, Bolesław Kucharski, Antoni Poleski, Stefan Tyszkowski³⁶.

Do trzyosobowego prezydium zostali wybrani: Mieczysław Bryl – przewodniczący, Adam Luzziński i Józef Jakubowiak – członkowie. Wybrano także po sześciu członków poszczególnych stałych komisji: finansowo-budżetowej (przewodniczący – Józef Jakubowiak), rolnictwa i zaopatrzenia ludności (przewodniczący – Michał Nastarowicz), kultury i spraw socjalnych (przewodnicząca – Aniela Depczyńska), mienia gromadzkiego (przewodniczący – Stanisław Frasiak)³⁷.

Mimo październikowej „odwilży” w 1956 r. na wsiach dalej utrzymał się system obowiązkowych dostaw, ale nie był on już tak uciążliwy i egzekwowany siłą. Należy zauważyć, że po roku 1956 upadły niemal wszystkie sztucznie tworzone spółdzielnie produkcyjne. Dało to szybki efekt wzrostu produkcji rolniczej. Zmniejszyły się wymiary przymusowych dostaw, podniesiono ceny skupu. Postawiono na spółdzielczość mleczarską, ogrodniczą i kredytową. Utworzono państwowe ośrodki maszynowe (POM), które świadczyły usługi maszynowe dla rolników. Nastąpił wzrost zaopatrzenia w nawozy sztuczne i materiały budowlane.

Po okresie stalinowskim w kraju nawet niewielkie zmiany przyniosły upragnione wytchnienie. Polska wieś nie mogła jednak w pełni rozwinąć swojego potencjału, powszechnie brakowało chociażby materiałów budowlanych. Rozpoczęto propagowanie powoływania kółek rolniczych. Była to ukryta forma kolektywizacji wsi. Z drugiej strony liczne przywileje kółek rolniczych w ówczesnym systemie gospodarczym dawały możliwość propagowania mechanizacji rolnictwa. Na polskiej wsi pojawiły się „kółkowe” traktory, snopowiązałki i inne maszyny rolnicze³⁸.

36 Ogłoszenie Okręgowej Komisji Wyborczej w Łasku dla wyborów do gromadzkich rad narodowych z dnia 16 kwietnia 1961 r. Zob. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 5 sierpnia 1961 r., nr 6, poz. 34.

37 APŁOS, sygn. 636/14, k. b. pag.

38 Z. Landau, W. Roszkowski, *Polityka gospodarcza II RP i PRL*, Warszawa 1995, s. 270.

Podstawowym zadaniem gromad, w tym tej w Przatowie w latach 1954–1961 była organizacja skupu żywca, zboża, ziemniaków, mleka, zabezpieczenie zbiórki podatków i organizacja prac polowych. Cel był jasno wyznaczony – ściągnąć jak najwięcej żywności i podatków z gromady. GRN w Przatowie obradowała na typowych sesjach składających się z jednego lub kilku posiedzeń zwoływanych przez prezydium, podczas których rozpatrywano najważniejsze sprawy dotyczące gromady, uchwalano roczne budżety, zatwierdzano i odwoływano pełnomocników wiejskich, a później sołtysów. Często przedmiotem posiedzeń prezydium GRN była sprawa zaległości w wykonaniu obowiązkowych dostaw zboża, żywca, mleka i ziemniaków przez miejscowych chłopów.

Ze względu na brak materiałów archiwalnych nie możemy prześledzić, jak wyglądała likwidacja gromady Przatów w końcowym okresie jej istnienia, a tym samym, jakie poglądy w tej sprawie reprezentowali radni i samo prezydium. Do czasu likwidacji gromady, skład Prezydium GRN zapewne pozostał bez zmian³⁹.

Gromada Przatów jako jednostka administracyjna była ogniwem bardzo małym. Zajmowała niewielki obszar i liczyła niewielu mieszkańców. Wprowadzony w roku 1954 podział kraju na gromady był całkowicie sztuczny. Powszechnie dostrzegano wady tej przeprowadzonej reformy administracyjnej, przede wszystkim utworzenie zbyt wielu małych gromad. Jedną z nich była właśnie ta w Przatowie skupiająca zaledwie 5 miejscowości. Na podstawie uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 20 września 1961 r. oraz zmianami w podziale administracyjnym powiatu łaskiego, z dniem 31 grudnia 1961 r. została zniesiona gromada Przatów. Jej obszar włączono do gromady Bałucz⁴⁰.

39 Mieczysław Bryl po zniesieniu gromady Przatów od roku 1961 pełnił funkcję prezesa i dyspozytora Kółka Rolniczego w Przatowie. Dodatkowo był prezesem Spółki Wodnej w Przatowie-Dziadkowicach oraz członkiem ORMÓ. 20 sierpnia 1967 r. został wybrany przewodniczącym Prezydium GRN w Bałuczu. Z kolei Marian Nykiel 1 kwietnia 1962 r. został powołany na stanowisko sekretarza gromadzkiego w Kwiatkowicach, którym pozostał do 31 marca 1966 r. Zob. AŁUW, Akta osobowe Mieczysława Bryła, sygn. 248/145, k. b. pag.; AŁUW, Akta osobowe Mariana Nykiela, sygn. 248/1171, k. b. pag.

40 Uchwała Nr 14 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 20 września 1961 r. w sprawie zniesienia i utworzenia niektórych gromad w województwie łódzkim. Zob. Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi z dnia 31 grudnia 1961 r., nr 11, poz. 61. Mieczysław Bandurka w opracowaniu *Zmiany administracyjne*

Bibliografia

Źródła

Archiwum Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi

Akta osobowe Mieczysława Bryła, sygn. 248/145.

Akta osobowe Mariana Nykiela, sygn. 248/1171.

Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu

Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Przatowie, sygn. 636.

Źródła drukowane

„Dziennik Urzędowy” 1954, nr 43, poz. 191.

„Dziennik Urzędowy” 1956, nr 55, poz. 253.

„Dziennik Urzędowy” 1958, nr 5, poz. 16.

„Dziennik Urzędowy” 1963, nr 28, poz. 164.

„Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi” 1954, nr 9, poz. 36.

„Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi” 1954, nr 11, poz. 39.

„Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi” 1954, nr 12, poz. 55.

„Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi” 1958, nr 2, poz. 6.

„Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi” 1961, nr 6, poz. 34.

Opracowania

Bandurka M., *Zmiany administracyjne i terytorialne ziem województwa łódzkiego w XIX i XX wieku*, Łódź 1995.

Drygalski J., Kwaśniewski J., *(Nie)realny socjalizm*, Warszawa 1992.

Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990.

Landau Z., Roszkowski W., *Polityka gospodarcza II RP i PRL*, Warszawa 1995.

Stulczewski J., *Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Szadku 1949–2019*, Szadek 2019.

i terytorialne ziem województwa łódzkiego w XIX i XX wieku (Łódź 1995, s. 153) błędnie podaje nazwę gromady „Przędów”.